

Puhtaan siirtymän sääntely

Puhtaan siirtymän sääntelyn perusperiaatteet: oikeuden rooli murroksessa

Prof. Seita Vesa, UEF / SYKE

Sisältö

I. Orientaatio

II. Oikeus, oikeusjärjestelmä & kestävyysmurros

Orientaatio

Mistä jatkamme?

Viime luennolla keskityimme siihen, mistä puhtaan siirtymän sääntely koostuu (esimerkkien kautta):

- EU:n ja kansainvälisen tason keskeiset työkalut (EU-tavoitteet, ilmasto ym.)
- Monitasoisen ja monialaisen sääntelyn kokonaisuus
- Suomen erityiset jännitteet: metsät, raaka-aineet ja investoinnit
- Miten nämä instrumentit yhdessä ohjaavat siirtymää

Tänään vaihdamme näkökulmaa:

- Emme tarkastele yksittäisiä sääntöjä, vaan sitä, mitä oikeus ylipäätään tekee tällaisessa murroksessa.

→ Siirrymme substanssista oikeuden rooliin, periaatteisiin ja toimintalogiikkaan.

Oikeus murroksen ohjaajana: tämän luennon perusajatus

Puhtaan siirtymän sääntely ei ole vain säädöksiä, sopimuksia tai EU:n politiikkapaketteja.

Oikeus toimii murroksessa esimerkiksi kolmella tavalla:

- Se jäsentää yhteiskunnassa tapahtuvaa muutosta ja antaa sille kestävästi oikeudellisen rakenteen
- Se asettaa velvoitteet, rajat ja vastuut — tavalla joka vahvistaa oikeusvarmuutta ja ennakoitavuutta
- Se varmistaa, että muutos on reilu ja yhteiskunnallisesti hyväksyttävä, eikä tapahdu oikeusvaltion kustannuksella

Tällä luennolla tarkastelemme:

- Miksi oikeus on siirtymän keskeinen instituutio
- Miten oikeus muuttuu, kun yhteiskunta muuttuu
- Mitä tämä tarkoittaa valtioille, viranomaisille ja yrityksille

→ *Toisin sanoen: miten oikeus mahdollistaa murroksen, ja samalla itse muuttuu sen mukana*

Oikeus, oikeusjärjestelmä & kestävyysmurros

Mitä kestävyysmurros on — ja miksi siirtymät eivät yksin riitä?

Kolmoiskriisi tarkoittaa ilmastonmuutoksen, luontokadon ja luonnonvarojen ylikulutuksen yhtäaikaista, toisiaan vahvistavaa kokonaisuutta, joka edellyttää samanaikaisia ratkaisuja.

Kestävyysmurros ja kestävyys siirtymät kuvaavat *yhteiskunnan laajaa ja pitkäkestoista järjestelmätason muutosta*, jossa epäkestävät rakenteet ja toimintatavat korvautuvat ekologisesti ja sosiaalisesti kestävillä ratkaisuilla.

Siirtymät korostavat muutoksen vaiheittaista etenemistä sosioteknisissä järjestelmissä, kun taas *murros* tuo esiin muutoksen radikaalin ja perustavanlaatuisen luonteen sekä käännekohdan, jossa vanhat rakenteet murtuvat.

Käytännössä käsitteet täydentävät toisiaan ja viittaavat samaan kokonaisuuteen: yhteiskunnan rakenteiden ja toimintatapojen syvään uudistamiseen maapallon kantokyvyn rajoissa.

Oikeus & yhteiskunnan perusrakenteet

Mikä on oikeusjärjestelmä?

Yhteiskunnan kokonaisuus, joka määrittää toimivallan ja vallanjaon, ohjaa päätöksentekoa ja asettaa säännöt, oikeudet ja velvoitteet yksilöille, yrityksille ja julkiselle vallalle.

Mikä on oikeusvaltio?

Periaate, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin, olla ennakoitavaa ja oikeudenmukaista — ja turvata perus- ja ihmisoikeudet.

Oikeusjärjestelmä luo yhteiskunnalle vakaat rakenteet, mutta juuri siksi se myös rajoittaa ja mahdollistaa kestävyysmurroksen.

Oikeudenmukaisuus & yhteiskunnan muutos

Miksi oikeus on puhtaan siirtymän – kestävyysemurroksen – keskiössä?

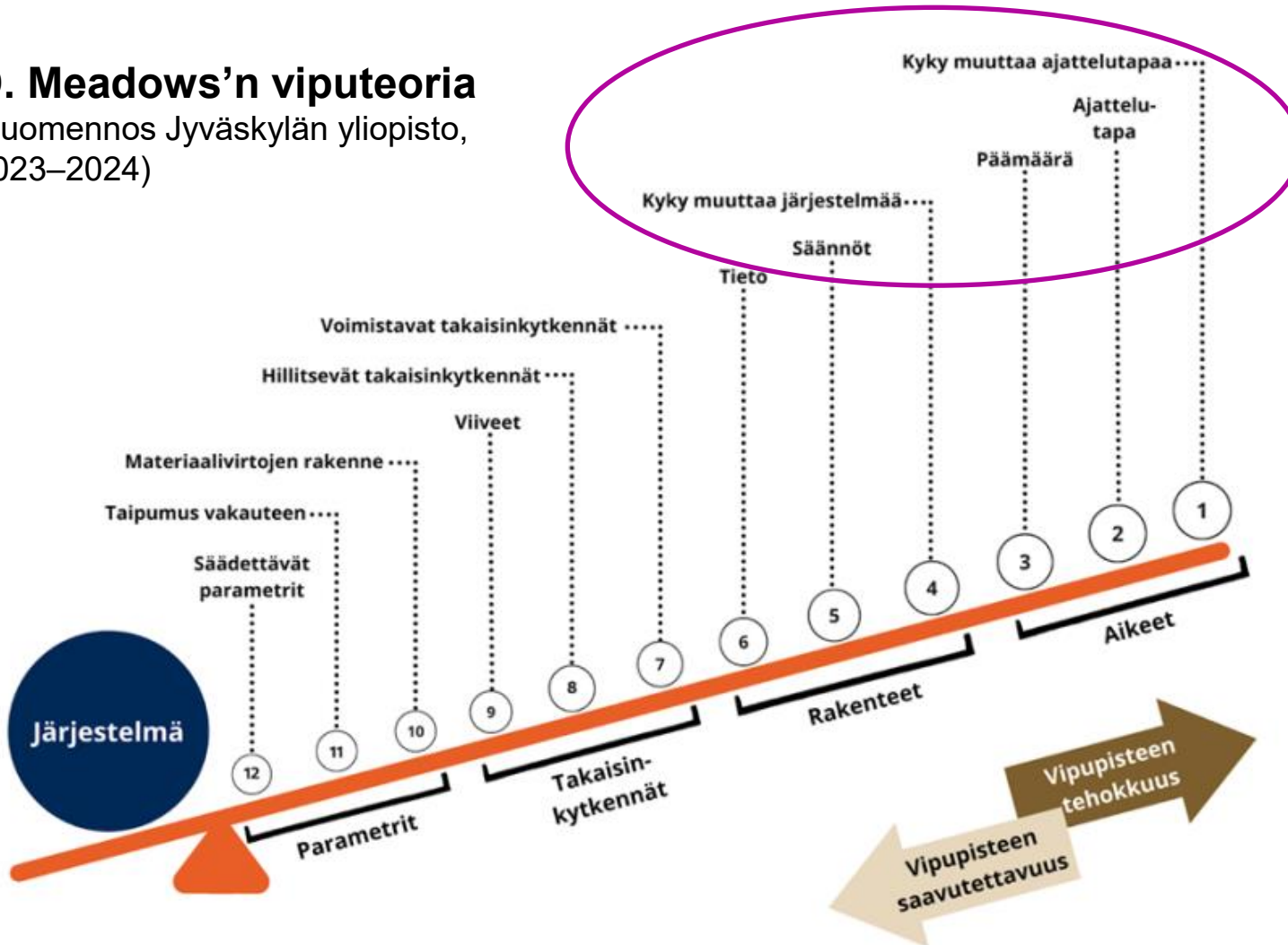
- **Kestävyysmurros muuttaa yhteiskunnan rakenteita**; samoja rakenteita, joita oikeus ylläpitää
- Oikeus esimerkiksi:
 - määrittää, kuka saa käyttää luonnonvaroja ja millä ehdoilla
 - jakaa valtaa valtioiden, viranomaisten, yritysten ja kansalaisten välillä
 - suojaa oikeuksia, omaisuutta ja toimivapauksia
 - vakauttaa yhteiskunnan muutoksen keskellä
 - turvaa oikeudenmukaisuutta
- ***Siksi kestävyysmurros vaikuttaa suoraan oikeuteen — ja oikeus vaikuttaa ratkaisevasti siihen, millainen murros on mahdollinen.***
- Mutta missä kohdin järjestelmää oikeudella on suurin muutosvoima?

Kuinka oikeus voi muuttaa yhteiskuntaa? Puhtaasta siirtymästä murrokseen

Missä siirtymät ja murros ovat mahdollisia?

D. Meadows'n viputeoria

(suomennos Jyväskylän yliopisto, 2023–2024)

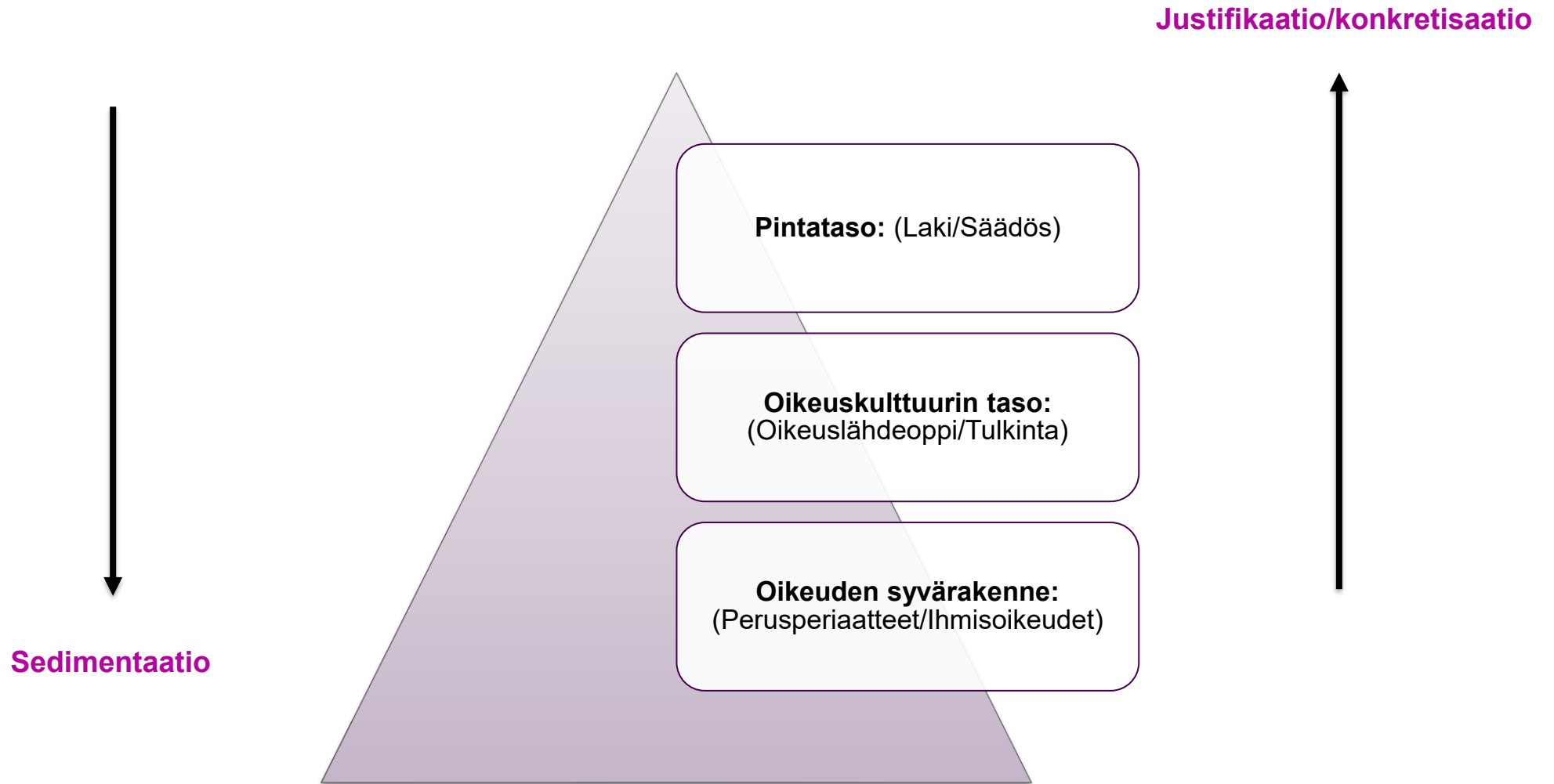
Oikeusjärjestelmä kehystää keskeistä osaa näistä vipupisteistä

Oikeusjärjestelmä vuorovaikuttaa vipupisteiden kanssa: Oikeudelliset reunaehdot

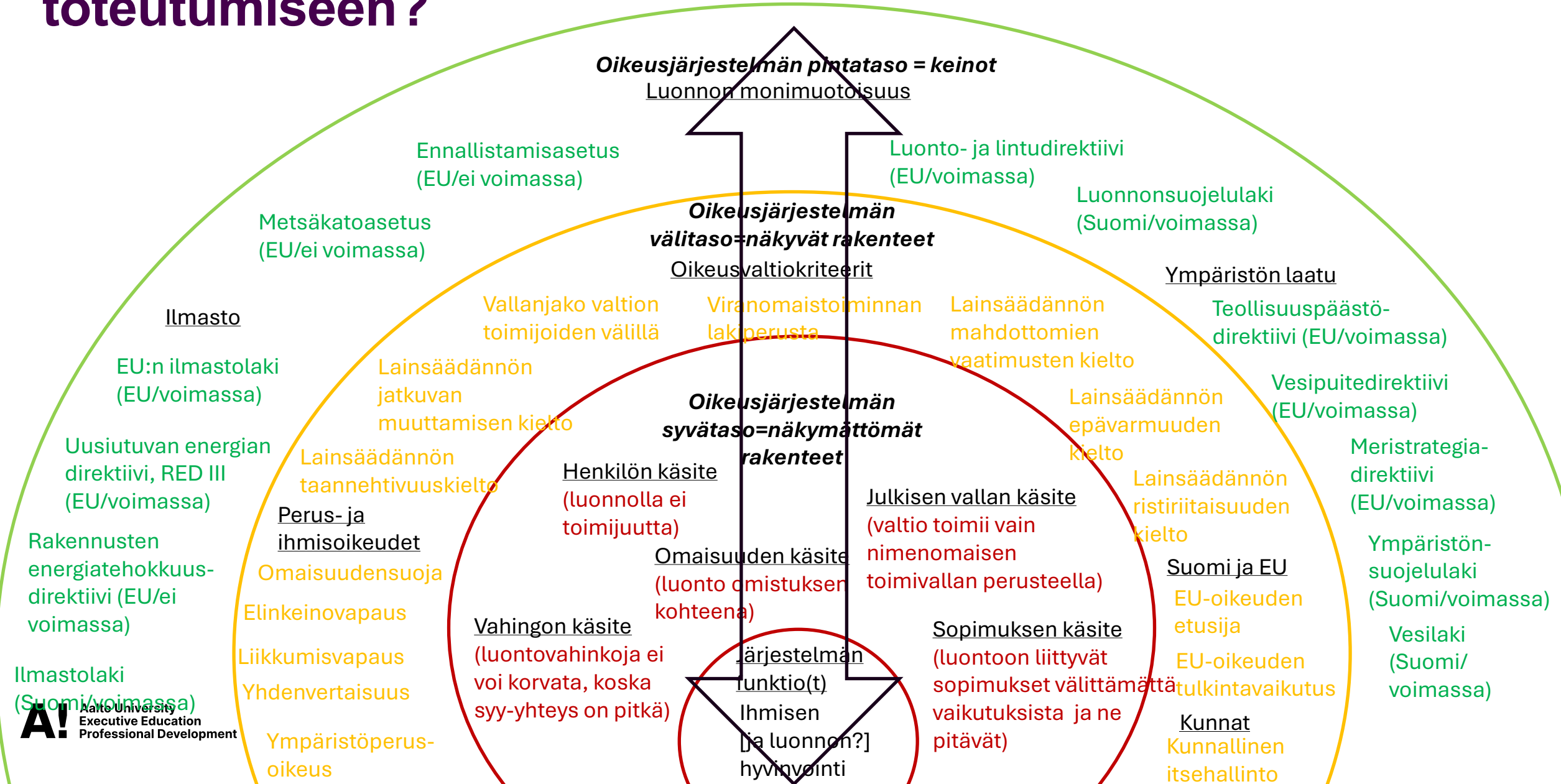
Pintatason vipupisteet ovat helpompia saavuttaa, mutta niiden muutospotentialiaali on heikko.

Syvätason vipupisteet ovat tehokkaita ja niissä on merkittävää muutospotentialiaalia, mutta niihin on vaikea päästä käsiksi.

Oikeuden tasot

Miten oikeusjärjestelmä vaikuttaa kestävyystavoitteiden toteutumiseen?

Kestävyystavoitteet
(esim. ilmasto-,
biodiversiteetti ja
ympäristöntilataavoitteet)

Oikeuden tehtävät kestävyyssmurroksessa

Soininen et al. 2021

Ohjauspyörä ohjaa murroksen suuntaa
asettamalla oikeudellisesti velvoittavia ja
määräaikaan sidottuja tavoitteita

**Voimassa olevan
oikeuden reunaehdot**
(esim. sopimusoikeus,
omaisuudensuoja)

Jarru hidastaa
murroksen
toteumista

Kaasu
nopeuttaa
murroksen

**Esim. Hiilimarkkinat,
päästökompensaatiot,
vihreät sertifikaatit ym.**

Yhteenvetoa (I)

Ymmärrys on vielä vajavainen

- Tutkimus oikeuden ja kestävyysmurroksen suhteesta on hajanaista, myös kansainvälisesti.
- Eri oikeuden tasojen vaikutusta monimutkaisiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin ei tunneta riittävästi.
- Tarvitaan analyysia siitä, missä määrin nykyinen oikeus mahdollistaa murroksen – ja missä se rajoittaa sitä.

Oikeus ei ole vain sääntelyä

- Oikeusjärjestelmä on kehys, joka sekä mahdollistaa että rajoittaa kestävyysmuutoksia.
- Pintatason sääntely muuttuu nopeasti, mutta syvärakenteet – perusoikeudet, oikeusvaltio, vallanjako – muuttuvat hitaasti.
- Muutos synnyttää väistämättä jännitteitä: luonnonvarojen käyttö, oikeudenmukaisuus ja taloudelliset intressit törmäävät.

Yhteenvetoa (II)

Murros testaa oikeuden rakenteet

- Oikeuden on ohjattava murrosta, mutta samalla suojattava vakaus ja oikeudenmukaisuus.
- Kysymys kuuluu: riittääkö pistemäinen laintulkinta ja sektorikohtainen sääntely, kun tarve on kokonaisvaltainen?
- Negatiiviset kompromissit ja positiiviset synergiat on tunnistettava – myös oikeudessa.

Pelkkä substanssioikeus ei riitä

- Kunnianhimoiset tavoitteet paljastavat, että pintatason muutokset ovat liian hitaita ja liian rajattuja.
- Tarvitaan vaikuttamista oikeuden “kokoaan suurempiin” vipupisteisiin:
- oikeusperiaatteiden tulkintaan
- institutionaalisiin rakenteisiin
- vallanjakoon julkisen ja yksityisen välillä

Johtopäätös: (Myös) oikeusjärjestelmän on uudistuttava → sen on kyettävä sekä sopeutumaan murrokseen että luomaan sille kestävä kehys. Muuten kestävyysmurros jää pintavaikutuksiksi, eikä yhteiskunnan syvää uudistumista synny.

STN RELIEF & 2035Legitimacy

- **RELIEF**, Mutkikkaiden oikeusjärjestelmien resilienssi kestävyysmurroksessa
 - Kuinka **oikeusjärjestelmä** vaikuttaa **kestävyysmurroksen** toteutumiseen?
 - Prof. Niko Soininen (PI), Prof. Seita Vesa (co-PI)
- **2035Legitimacy**, Ei hukata ketään murrokseen. Kansalaiset, legitimizeetti ja Suomen muutos hiilineutraaliksi hyvinvointivaltioksi
 - Mitä on **legitiimi ja oikeudenmukainen ilmastopolitiikka**?
 - Prof. Kati Kulovesi (PI)

Relief

Resilience of complex legal systems
in sustainability transformation

The logo icon for 2035Legitimacy consists of a green stylized leaf or plant shape above the text.

2035**LEGITIMACY**

Kysymyksiä & keskustelua!

Keskustelutehtävä

Pöydällemme tulee kuviteltu hankealue, jossa:

- alue tuottaa merkittävän hiilinielun;
- alueella on huomattavia luontoarvoja, ja
- alueen maaperässä on kriittisiä raaka-aineita, joiden hyödyntämistä pidetään valtakunnallisesti tärkeänä.

Kysymykset:

- Mitä teidän kokemuksellanne helpottaisi tällaisen kokonaisuuden **arviointia** eniten? Mitä pitää ottaa huomioon?
- Esimerkiksi selkeämpi tulkinta, parempi viranomaiskoordinaatio, yhteiset linjaukset, aikataulut tai resurssit – mitä muuta?
- Näettekö oikeuden tällaisessa tilanteessa enemmän ohjaamassa, hidastamassa vai mahdollistamassa muutosta?

Kiitos!